

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Олександр
Копиленко

НАРОДЖУЄТЬСЯ
МІСТО

ВИЗВОЛЕННЯ
БУЙНИЙ ХМІЛЬ
ДВА БЕРЛІНИ

Харків
«ФОЛІО»
2026

КНИГА ПЕРША

1

В цю кімнату, що нагадувала маленьку світличку з великими вікнами, приходили за розпорядженнями, за порадою, а часом вислухати й суворий докір чи догану.

А сьогодні особливо... Від самого ранку двері майже не зачинялись.

Ось і з цією дівчиною Павлюк говорив серйозно, хоч часом і не приховував жарту... Проте йому було не до жартів.

Низенька, з рожевим дитячим обличчям, Рая Душа, бригадир ударної комсомольської бригади штукатурів, уже кілька разів майже вигукнула, майнувши над столом широкими рукавами брезентового плаща:

— Я не можу, я так умру, коли й сьогодні ще буде хоч година простою!..

— Е, ні, помирати я тобі не дозволю! Такого наказу не підпишу... Зараз не час робити такі дурниці, Раю. — І незрозуміло, чи він жартував, чи справді хотів своїми словами застерегти Раю від хвороби, навіть від смерті. — Ну, а коли ти все-таки накличеш собі смерть, я виволочу тебе з труни, поставлю на ноги і скажу: «Мчи, Раю, працуй, ве́ди на будівничі подвиги своїх комсомольців!..». Оце й усе.

Проте посмішка знову викликала надію. Під час коротенької паузи Рая вирішила переконати Павлюка. Вона йшла сюди з таким рішучим наміром. Та своїм непохитним спокоєм

Павлюк відразу обеззброїв її. Після його слів стало ніяково, наче він викрив якусь її глибоку таємницю.

Спробувала ще раз, аби не показати, що вона вже підкорилась... Рая майже перехилилась через стіл і почала спочатку:

— Авжеж, авжеж, повторюю, невже не заслужила більшої уваги? Невже не заслужила?..

— А хто сказав, що не заслужила?.. Ні, ти заслужила більше... Ну, скажемо, пам'ятника. — Павлюк підняв брови і примружив очі. Хтось стримано засміявся. — Пам'ятника, кажу, Раю!.. Тільки не тепер, а так ще через місяць-півтора можна й ставити. Ясно?.. Я тебе, дівко, наскрізь бачу. Труднощів злякалась, комсомольська заводіяко, га? Труднощі навалились? А нам легко?.. Думаєш, нам потрібні оці передчасні осінні дощі й холоди, га? Вони нам потрібні, як собаці здрастуйте... Ось що, Раю: мобілізувати себе і всіх навколо себе. Дисципліна сталевана!.. Ясно, творці першої могутньої п'ятирічки?.. А зараз мені дрібницями голову не крути, не забирай часу, не заважай! Он бачиш, скільки людей чекає і на корпусах чекають. І пам'ятай, уваги вимагає не лише одна твоя бригада. Та, по секрету кажучи, ви ще й обійдетесь. У тебе ж який народ, Раю!.. Давай так: є в тебе якісь негайні, невідкладні справи, викладай начисто. Говори коротко, ясно, швидко!

Рая не образилась, але й не сперечалась більше. Ніби так і мусить бути, ніби й справді Павлюк відгадав її думки і був найсправедливіший.

На попередній розмові Рая поставила крапку, просто перекресливши все попереднє... Почала діловито, вимогливо, показайському:

— Сьогодні знову не вистачає підсобної сили. Вже й самі кинулися матеріал, воду на поверхи тягати. Підсобники

не встигають... А люди мої даремно час, сили витрачають. Простої ж, розумієте?.. Чому досі не подали алебастру? Вчора ж на виробничій летючці планували? Куди воно годиться? Що вони роблять, гадові душі!.. Люди працювати рвуться, перевиконувати завдання, а постачальники їм кажуть — спіть собі на здоров'ячко! Щоб їм самим заснути й не встати ніколи!

Посміхнувшись, Павлюк перебив:

— О, це вже я чую справжню розмову мого комсомольського бригадира! Так їх, ледацюг!.. — І раптом сердито спитав, поклавши на стіл важкий кулак: — А десятник Шухов? А постачальники?

— Та я вже сама бігала до них кілька разів. Тільки очима кліпають та руками сплескують, посміхаються. Пообіцяють і забудуть... Ось і з десятником. Скільки разів я просила, дайте іншого десятника! Дайте іншого... Тут нам треба такого диявола, щоб викручуватись умів, з-під землі видер, коли треба. А Шухов ходить п'яненький, губи розквасить та руками розводить.

— Кого ж вам треба? — строго спитав Павлюк.

— Дайте нам Таньку Кааб. Я їй виконробові про це сто разів нагадувала.

— Ка-аб? — протягнув Павлюк.

— Та її ж, Таню... Нам треба роботу до строку здати, треба вперед мчати, такі у нас плани... А Кааб викрутиться. То така...

— То така... — мимоволі вслід за Раєю повторив Павлюк.

Потім, помітивши свою необачність, гукнув у другу кімнату, у відчинені двері, до секретарки:

— Галю, видзвоніть мені постачання південної!.. Продовжуй.

Далі Рая говорила вже без вигуків, без нарікань. Обіпершись руками на стіл, говорила швидко, щоб встигнути висловити все одним подихом, наче боялась, що її спинять. Адже Рая приходила сюди рідко і, коли вже з'являлась, несла повну

голову турбот за справу, яку доручили, за своїх людей. Вимагала, сперечалась, бо мала на це право, і викладала свої вимоги без дипломатії і запобігання, просто, твердо і ясно.

— Холод упав несподівано, осінь, чи що?.. Людей треба добре взути, і спецівок не вистачає. І в бараках не топлять!.. А де чоботи? Та душу з управління треба витрусити, а взуття й одяг привезти. Мої тримаються комсомольською дисципліною, але й вони ж живі люди?! Зрозуміло?.. А в Антонюка он що робиться? Сьогодні п'ять чоловік пішли на інше будівництво. Спробуй, затримай!..

— Знаю, все знаю. Маємо одержати, дамо. Давай без паніки!

— В першу чергу моїм треба дати! — вигукнула Рая. У відповідь їй хтось кашлянув.

— Всі одержуватимуть за планом, розробленим учора... І май на увазі, саме ти одержиш не в першу чергу. Є бригади в гіршому стані, ніж твоя, сама розумієш... Постривай, годі! Тебе не переговориш, знаю добре.

— Таке скажете, — посміхнулась, махнувши рукою, Рая.

— Таке й кажу... Людей підкинемо. Може, транспортер пересунемо на кілька днів. Про десятника сьогодні поміркуємо. Алебастр, все інше — буде. Крапка! — рубонув долонею по столі Павлюк. — Виговоришся ще з виконробом і десятником. Паняй!

Рая ніби ще хотіла щось сказати, та Павлюк уже не звертав на неї уваги. До нього товпився виконроб другого південного корпусу, почавши ще з порога:

— Микито Петровичу, що ж це таке? Пів дня прошу налагодити підвозку нам цегли вагонетками, і уявіть собі, що мені вже набридло говорити, сперечатись, доводити. Ми на завтра лишаємося без цегли. Без цегли! Так же не можна!

— Уявляю собі, — замислено проказав Павлюк, про щось зосереджено думаючи.

Він повернув голову й слухав. Виконроб говорив досить довго і раптом замовк, здивований мовчанкою Павлюка. Певно, йому здавалось, що головний інженер мусить нервуватись разом з ним, схопитись з місця і бігти налагоджувати вагонетки. І всі відчули цю мовчанку. Повна кімната людей, і мовчання таке, що шерхне в горлі. Коли, нарешті, виконроб нетерпляче кашлянув у цій тиші, Павлюк наче прокинувся, продовжуючи вголос свої думки:

— Все уявляю собі... Звичайно, без цегли не можна, але й вагонетками підвозити туди теж незручно. Навіть коли й колію перетягти. Ми все зважили. Ось, погляньте на план, куди ми будемо підвозити? Ми можемо подати до середини майдану, а далі?... Носити? У нас сьогодні з підсобною силою негусто. Це вам відомо... Навряд чи й завтра ще більше буде. Значить, доведеться ганяти мулярів аж звідси носити матеріал? Не годиться... В другій половині дня і всю ніч вам возитимуть цеглу. Наряд уже передано. Ясно?

Павлюк узяв трубку:

— Чую, чую, що постачання південної ділянки, мені ще не позакладало. Сам дивуюся з цього, маючи таких трудівників, як ти... Помовч! Заявки з 2-Б передані були вчора. Там простої через алебастр, пісок... Що, що? Ти вже брешти комусь іншому. Хвилину тому від мене пішов бригадир комсомольської бригади... Бригадири мусять до мене звертатись по допомогу. Що це таке?... Слово комуніста! Ти вчора був на зборах комуністів, виступав, чув, про що говорили!... Авжеж, тобі треба в комсомольців ще повчитись. Зайдеш до мене після роботи, глянеш мені в очі... Тоді й виправдуватись будеш... А після того з тобою Неїжмак побесідує. Він тобі все відновить у пам'яті!.. Та годі, годі, завів свою музику!

Трубка знов повисла на своїй блискучій сережці.

В цьому тимчасовому будиночку і речі здавалися тимчасовими. В другій кімнаті, куди вийшла Рая, столи стояли нерівно. Вони ніби гуляли і забули, де їхнє місце. Вони жили самостійно.

Голі столи й гола шафа серед низьких голих стін, на які безжалісною рукою Галі понаколювано якісь папірці, нотатки. До сірої стіни присмокталася й блискуча скринька телефону. Тоненька лінія сплетеного шнурочка перекреслювала кімнату і вела до окремої трубки, що висіла зліва за спиною Павлюка, в його кабінеті.

Стіл Галі завжди стоїть під якимсь химерним кутом, зсунутий під стіну. Так буває, коли не встигли в кімнаті встановити меблі або збираються їх зараз вантажити, перевозити в інше місце.

Щоразу у Раї виникає бажання поставити рівно по-хазяйському заляпаний чорнилом, голий неслухняний стіл. Спершу вона так і робила, а потім набридло. Але позбавитись цього бажання ніяк не могла.

Тут чекали якісь люди. Їм треба було пройти в низенькі двері, поговорити з Павлюком. Декого знала, а інші теж не були чужими. Тут чужих не буває. Робота, як і велике свято, робить людей довірливішими і ближчими. Можна всміхатись кожному, з кожним розмовляти — ні слово, ні посмішка не пропадуть даремно.

Рая спинилась тут лише на хвилину знову вгамувати свої думки після розмови з Павлюком. Оглянула стіни, немов бачила їх уперше. Обвела очима людей, не впізнавши нікого.

Потім рішуче підійшла до столу і поставила його рівно, проти шафи, здивувавши робітників, що опиралися на цей стіл.

Галі не було в кімнаті.

Рая вийшла, присутні знов стали на свої місця. І стіл поволі пересувався. Дивно, коли б було інакше...

У вузенькому коридорчику, де лише двом можна було розминутись, теж тісно стояли робітники і чекали своєї черги біля віконець табельників.

А над віконцями було написано: «Муляри», «Штукатури», «Теслі». Рая знала, що з її бригади тут нікого немає. І згадала — цю диктову загороду для табельників зробили пізніше. А коли вона прийшла на будівництво, тоді стояв лише цей куценький, тимчасовий, присадкуватий дощаний будиночок головної контори та збоку будували їдальню. А бараки ставили далі, на тому степу, де гуляла худоба... Дивно, що це було лише рік тому...

Відчинила двері на вулицю. Просто в лице вітер жбурнув жменю холодних осінніх бризок, які гостро вкололи щоки, примусили миттю примружити очі.

Низько над головою темними, лискучими хмарами нависло важке, асфальтове небо. Рвучкий вітер пригнав із рудого степу дощ.

Ішла вогка, забрьохана осінь.

Назустріч їй Рая розлютовано сказала:

— Невже не підвезли алебастру, гадові душі!..

І дощ розступився перед нею.

3

Будинки виростають, мов люди...

Будинки мають кілька вимірів. Але основний один — площа. Так звана житлова площа. Лише виняткові будівлі мають і привілеї виняткових вимірів, ширших за наші звичні три виміри. Ці привілеї дає будівлям творчість.

ЗМІСТ

Духовний спадок Олександра Копиленка. <i>Андрій Топачевський</i>	3
--	---

НАРОДЖУЄТЬСЯ МІСТО

Книга перша	9
Книга друга	84
Книга третя	171

ВИЗВОЛЕННЯ

Книга перша. Вечір несподіваних зустрічей	221
Книга друга. Приязнь і ненависть	300
Книга третя. Подарунок смерті	379
Книга четверта. Визволені шляхи	464

БУЙНИЙ ХМІЛЬ

БУЙНИЙ ХМІЛЬ. <i>Теми до повісті</i>	531
--	-----

ОПОВІДАННЯ. ДВА БЕРЛІНИ

ОПОВІДАННЯ	613
Федерація	613
Дитина	630
Кара-круча	636
Македон Блин	645
Сальто-мортале	674
Ессе homo!	686
«Іменем українського народу»	700
В полум'ї	714
Архітектурна історія	725
Леза	745
Весняні закутки	765
Будинок, що на розі	775
У ніч	788
Саїд-Алі, онук Ахунбая-огли	795
За пустелями сіл	806
Надзвичайна помста	827

ДВА БЕРЛІНИ. <i>Уривки вражінь</i>	853
--	-----

Хто ви, Олександр Копиленку? <i>Марія Копиленко</i>	873
---	-----